

PORTRÄTTET

STIG NORDMAN

Minns åren som krigsbarn i Sverige

Det talas inte så ofta om de åländska krigsbarnen under andra världskriget. Men av de 80.000 barn som skickades från sina föräldrar i Finland till Sverige kom några från Åland.

Vi pratar med Stig Nordman som evakuerades från Lappo till norra Sverige, och hamnar i en värld med flyglarm, censurerade brev och söt bulldog.

En molnfri vinterdag på Lappo i slutet av vinterkriget står Stig Nordman och spanar upp mot himlen. Ett rysk plan jagas av ett finskt och de bägge surrar omkring varandra som humlor i luften. De ryska planen träffas, får problem och störtar mot marken. Precis innan det är försent hinner piloten skjuta ut sig och dalar ner mot isen, där han gömmer sig bakom några isflak med ett maskingevär i handen. Många i byn har sett vad som hänt och hjälp tillkallas från en närliggande finsk militärbas, samtidigt som Brändöns egna skyddskår med dåligt utrustade anländer. Men det är inte de som får ner fienden, utan en säljägare från Jungfruskär som är duktig på prickskytte.

– Och tur är det, säger Stig Nordman. I krig handlar det bara om att leva eller dö. Jag undrar vad som hade hänt om han nått fram till Lappo med maskingeväret i handen.

Sjuk i tuberkulos

Inte alla historier från andra världskriget på Åland är så här dramatiska, men kanske var vi mer berörda än många tror i dag.

– Vi hade det inte så hårt här. Vi fick mat. Men hotet av krig låg över oss hela tiden, säger Stig som minns kupongerna för socker på ett halvt kilo per månad och flyglarmen som ljöd ut genom mistluren på Lappo.

– Första gången ett larm kom sprang vi 15 personer ut i skogen och gömde oss. I slutet var det inte så många som brydde sig. Man blev van. Men jag har ju inte heller upplevt hela kriget, säger Stig och spanner ögonen i mig. Det finns en glimt där inne, som jag även kan se på fotografierna av hon som elvaåring just innan han skickades iväg till Sverige som krigsbarn.

– Jag var lungsjuk och mina föräldrar fick ett erbjudande om rehabilitering i Sverige. Jag hade redan legat en månad på sjukhuset i Kumlinge, men inte blivit helt frisk. Och som det fögliga barn jag var, så åkte jag iväg, säger han.

Blev barnhemsbarn

Stig var elva år 1943, när han sattes på ångbåten från Kumlinge till Mariehamn och sedan på färjan över Ålands hav.

Minna han har kvar från den tiden berättar han in i minsta detalj, som om när de väl ristats fast på hjärnans hårdisk fått breda ut sig och ta plats. – Jag minns att man sade att Ålands hav var mînerat på den tiden och jag var lite ångslig, men jag såg också fram emot att

komma till en sjukhusanstalt i Stockholm där man kunde äta allt möjligt och inte bara salt strömming, säger han och det glimmar till så där i ögonen igen.

Väl framme väntade inget digande matbord. Istället blev han tillsammans med andra barn inföst i ett tåg, där de fick ligga som laxar bredvid varandra på en rad med brädor.

– Och tåget tuffade, tuffade och tuffade ända tills vi nådde fram till destinationen Robertsfors i Norrland, ungefär sex mil norr om Umeå, berättar Stig.

Där fanns ett barnhem med namnet "Suomalainen lastenkoti" för de finska krigsbarnen, som alla talade finska. Däremot var personalen svenskspråkig. Där fanns även några andra barn från Åland. Bland annat en liten flicka från Jurmo, som sedan när hon kom hem igen enbart förstod finska.

Inga grymheter

– Ceremonin vi alla först mottogs av var att bli insmorda i lössmedel, berättar Stig och ler åt minnet.

Han fick en ganska så hygglig säng, men följande dag när fler barn anländer fick de gå till ett snickeri i byn och fylla tomma bolster med hyvelspån och brödbitar.

Han visar med händerna hur de fyllde säckarna.

– Men jag har inte några grymma historier att berätta från den här tiden. Nu i efterhand har ju en del krigsbarn berättat om hur de blev misshandlade eller allmänt dåligt behandlade. Något sådant inträffade inte på mitt barnhem.

– Dessutom var nog jag lite av en favorit bland tanterna, säger han.

Glimt, glimt i ögonen.

– Kanske var det för att jag kunde svenska och var lite äldre. Jag vet inte. Men jag minns tydligt hur de brukade baka bullar i bland i stora långder med vitt mjöl och socker på. Jag hade alltid varit svag för deg och de brukade smyga åt mig en munsbit. Det var hemskt gott.

Brevet hem censurerades

Någon direkt behandling av sina lungor fick han inte, men de åkte till Umeå två gånger per år och röntgades och om han blev sjuk fick han givetvis behandling.

Nästan varje månad sade man att han skulle få åka hem snart, men förhållandena i Finland fortsatte vara osäkra och kriget verkade inte ta slut. Stig blev kvar på barnhemmet i Robertsfors i ett och ett halvt år. – Visst saknade jag min familj, men jag

Stig fick en lapp runt halsen och ett pass i fickan när han skickades iväg över Ålands hav till Sverige. Kortet är taget på Lappo strax innan. Han är 11 år gammal och lungsjuk.

I fotoalbumet som Stigs fru Gunnevi satt ihop finns bilder av Stig som sjuk elvaåring, men också bilder av honom som krigsbarn och när han kommer hem på spark över Delet.

Det här kortet togs av Stig i Robertsfors iklädd i ny kostym han fått på barnhemmet och mycket rundare om kinderna än innan han åkte iväg.

Stig Nordman tror att hans erfarenhet som krigsbarn självklart har påverkat honom. Han tror det har gjort att han inte klagar så mycket på livet och att han blivit bra på att anpassa sig till olika folk och sammanhang.

hade det ändå så pass bra att jag inte på något vis minns det som hjärtslitande. Jag började skolan där och trivdes. Lärarna uppmuntrade mig till att läsa, skriva och räkna. Jag lekte och åt mycket bulldog. Glimt.

Kontakten hem sköttes med brev.

– Jag skrev och familjen skickade till mig ungefär en till två brev i månaden.

Han lutar sig fram och skärper rösten.

– Fast angående det fanns det en sak jag inte tyckte om. Föreståndarinnan läste breven innan de skickades iväg. Dessutom var breven hemifrån censurerade vid landsgränsen. Om mina föräldrar skrev någon om kriget eller ryssarna var stora stycken överstrykna med en svart remsa. Det var inte man hymlade med, utan det stod på utsidan att brevet blivit censurerat av den finska staten.

Över Delet på sparkkälke

I februari 1945 fick Stig åka hem. Först till en kusin i Stockholm och sedan till Mariehamn, där hans pappa mötte honom. Då hade kylan slagit till och det var svårt

att ta sig hem med ångbåten till Lappo.

– Pappa ringde till två iskarlar på Enklinge som trodde att Delet hade fryst till så pass mycket att det skulle hålla för en sparkkälke om ett dygn eller två. Vi tog chansen och åkte först med taxi till Bomarsund och till gästgiveriet där. Sedan därifrån vidare till en bondstuga på Ledsöra.

Telefon fanns där och på morgonen ringde de till Enklinge och iskarlarna gav dem klartecken.

– De från Ledsöra följde med oss en bit ut på isen. Jag satt på kälken och min pappa sparkade bakom. Efter ett tag såg vi två svarta prickar som växte sig större och större. Det var iskarlarna som kom emot oss till möte.

Stig ler åt minnet.

– På den tiden kramades man inte så mycket spontant. Men jag minns orden: "Det var bra att ni kom!" och några dunkar i ryggen.

För kort kostym

Resan fortsatte sedan från Enklinge, till en

vänfamilj på Björks innan de nådde fram till Lappo.

– Min mor var rörd. Det minns jag och hon sade: "Det var rysligt roligt att du kom hem", säger Stig och uttalar yret i rysligt som ett i på skärgårdsvis.

– Jag tror hon också var mycket glad över att jag såg friskare och bättre ut än innan jag åkte. För det kan man se att jag gjorde på fotografierna.

Med sig hem från Sverige hade Stig ett paket med bland annat socker. Han hade skrivit i ett brev att det skulle bli hela fem kilo, men myndigheterna satt i slutändan stopp för det.

– Min pappa frågade nyfiken var jag hade sockret när jag kom hem. Jag skämdes över att det bara var ett kilo och att det nya kostymen jag fått var avklippt vid benen, som modet och seden var i Norrland. Men annars återgick livet snabbt till det normala igen.

– Jag fick gå om en klass för säkerhets skull, men år 1954 blev en av skolans barn, jag fick som lärare samma sal som min farfar Emil Nordman haft år 1887.

En viss stolthet anas i rösten.

Några år senare var det en söt lärarinna i Mångsteka, enligt Stigs egna ord, som fick honom att flytta till Sund.

Han ler finurligt och tittar på fru Gunnevi. Hon ler tillbaka. Tillsammans drev de skolan i Sund under många år. Nu är de bägge pensionärer och har flyttat till stan.

Ingen avsky

För bara fem år sedan reste Stig för första gången tillbaka till Robertsfors.

– Mycket hade förändrats och huset där barnhemmet låg fanns inte kvar.

– Men jag kände igen kyrkan och en kvarn. Och över huvud taget var det roligt och intressant, vilket jag tror säger en hel del om min vistelse där, säger Stig.

– Jag menar, eftersom jag inte kände något avsky, kan det inte varit så tokigt där.

– Det enda negativa skulle vara då att de där hemska barnhemstanterna försökte täppa till mig, säger Stig.

Glimt. Glimt.

– Med deg!